

Balla Gábor Tamás

EGY TÖRTÉNELEMFORMÁLÓ PEDAGÓGUSÉLETPÁLYA: TÓTH GÁBOR

Azon az illatos áprilisi estén kertemben a palántáimmal bíbelődtem, amikor feleségem kiszólt, hogy telefonon keresnek. Mire a sáros kezemet a csapnál lemostam az asszony már közölte a megdöbbentő hírt:

- Azt üzeni valamilyen Laci, hogy meghalt Tóth Gábor, az igazgató úr. Mondta, hogy te tudni fogod, kiről van szó. A temetés időpontját leírtam.

Természetesen azonnal tudtam, hogy az Eötvös-kollégium igazgatójáról van szó. Mi Eötvös-kollégisták az egyetemi óráin és a vizsgákon is Igazgató Úrnak szólítottuk, elkülönítve magunkat a nem kollégistáktól. Így szólítottam őt később azokon a konferenciákon, ahol ő elnökölt, hogy más résztvevőkkel érzékeltessem közelebbi kapcsolatunkat. Az Igazgató Úr megszólítást éreztem bizalmasabbnak akkor is, amikor már a tudományos minősítés és az egyetemi docensi cím megszervezése után a szakma viselkedési kultúrája már megengedte a tegeződést egykori tanáraimmal.

Tóth Gábor a neveléstudomány kandidátusa, az ELTE Neveléstudományi Tanszékének docense Óbudán született 1920. december 30-án. Polgári iskolás korában - Imre Sándor Neveléstanának - hatására tanyasi tanítóként képzelte el a jövőjét. 1935-ben iratkozott be a jászberényi tanítóképzőbe.

A jászberényi élmények egész életpályájának alakulására kihatottak. Erről az egyik kéziratában a következőket olvashatjuk: „Az a sokszínűség és az a tolerancia, ahogy egyik tanárunk sem akarta nézetét, meggyőződését ránk erőszakolni, meghatározó lett egész életemben.” (T.G: Az idő sodrában.) Írásaiban különös szeretettel emlékezik meg Fiala Endréről, akitől történelmet és Tanai Antalról, akitől logikát és pszichológiát tanult. Oktatói alakították ki benne a haláláig csillapíthatatlan tudásszomjat és a mindennapi olvasás életszükségletét. A személyes beszélgetések során gyakran hivatkozott arra is, hogy a jászberényi évek táplálták belé a közélet iránti érzékenységet. Abban az időben ugyanis a tanítóképző intézet a jelentős múltú polgárosodó kisváros aktív szellemi központjaként működött, szinte valamennyi helyi kulturális rendezvény szervezésébe bekapcsolódott. Az intézet a képzésben is nagy súlyt fektetett arra, hogy a diákokat felkészítse a néptanítói hivatást kiegészítő népművelői munkára.

Jászberényi tanárainak javaslatára Tóth Gábor a szegedi egyetemen tanult tovább és szerzett tanári diplomát. Előbb általános iskolában, majd 1948-tól a Műszaki Tanárképző Főiskolán tanított. 1950-ben került az ELTE Neveléstudományi Tanszékére és onnan is ment nyugdíjba 1981-ben. 1956 és 1984 között az Eötvös József Kollégium igazgatója. Tudományos munkásságának maradandóságát elsősorban a neveléstörténet és a kollégiumi nevelés területén végzett kutatásai alapozzák meg. Okkal feltételezhetjük viszont, hogy nevét az utókor elsősorban az Eötvös Kollégiumhoz kapcsolva méltatja. Ennek az intézménynek az élén ugyanis nemcsak vezetői és nemcsak pedagógusi, hanem történelemformáló munkát is végzett.

Az Eötvös Kollégiumról az Új magyar lexikon (Akadémia, Bp. 1960) a következőket írja: „Tagjai a bp-i egyetem bölcsészeti karának hallgatása mellett a kollégium szaktanárainak vezetésével, az önálló tudományos kutatást fejlesztő szemináriumi módszerrel még külön tudományos képzésben részesülnek. Ugyanakkor szellemi felsőbbrendűségük hangoztatásával módszeresen elkülönítették őket az ifjúság zömétől ... a kollégium 1950-ben megszűnt. 1958 őszén új szocialista Eötvös-kollégium szervezését kezdték meg.” Egy évtized tanügyi kudarcai, egy forradalom, majd az új igazgató diplomatikus szakmai érvelései kellett ahhoz a belátáshoz, hogy a pátállamban is szükség van elit értelmiségre. Tóth Gábor nyilvánvalóan tisztában volt azzal, hogy szocialista Eötvös-kollégiumot nem lehet csinálni, de olyan kollégiumot sem, amelyet a tudós báró 1895-ben alapított, ezért egy keskeny pallón egyensúlyozva

olyan kollégiumot alakított ki, amely épített a régi hagyományokra, s amilyent az adott körülmények között lehetett.

A kollégium lakói számára az otthon érzetét a mai igények szerint meglehetősen szegényesnek minősülő körülmények között a családi atmoszféra biztosította. Tóth Gábor irodájába mindig nyitva állt előttünk. A lakószobákat rendszeresen meglátogatta egy kis beszélgetésre. Türelmes atyaként érdeklődött a mindennapi gondjaink iránt, tanácsokat adott a tanulmányainkhoz, életvezetésünkhöz. Szakmai szocializációnk elősegítésére kezdeményezte és megszervezte a személyes találkozásainkat neves írókkal, tudósokkal, művészekkel. A szegényebb diákoknak ösztöndíj kiegészítési lehetőséget is szerzett.

Annak, hogy valaki kollégiumnak ne csak lakója, hanem tagja is lehessen komoly feltételei voltak. Például a 4,5 fölötti tanulmányi átlag, legalább egy szeminárium és egy idegen nyelvi kurzus felvétele a kötelező órarendi elfoglaltságok mellett, s valamilyen közéleti tevékenység rendszeres vállalása. A kollégium viszont nemcsak az egyetemi oktatást kiegészítő intézményként működött, hanem igazi személyiségformáló műhelyként is. Az Igazgató Úr jó taktikai érzékkel kihasználva azt, hogy egy diákokthonban a belső nyilvánosság kívülről zárt körűnek minősíthető, más diáktársaink számára elérhetetlen szellemi élmények lehetőségét biztosította. Az Eötvös Kollégium, mint egy üvegház beengedte a napfényt, de védett a hideg szelektől. Amíg odakinn az egyetlen és kizárólagos ideológia dermedtette a gondolkodást, belül sokszínű eszmék, értékek és nézetek csíráztak ki, majd szöktek szárba. A könyvtárban szabadon böngészve olyan csemegéket találhattunk, amelyeket a közkönyvtárakból már régen kitiltottak. A zárt körű vitákra a hivatalos művelődéspolitikára számára nem kívánatos előadókat hívhattunk meg. Személyiségünket azonban leghatékonyabban azok a lakószobákban hajnalig elhúzódó eszmecserek alakították, amelyeket abban az időben „másképp gondolkodás”-nak neveztek. Ilyen körülmények között formálódott az a sajátos Eötvös-kollégista mentalitás, amelynek főbb tulajdonságai a folyamatos önművelődés igénye, más vélemények tolerálása, erős nemzeti kötődés, plebejus elkötelezettség és demokratikus politikai beállítódás.

El kell ismerni, hogy az üvegházi neveletésnek néha kellemetlen következményei is lehettek. E sorok íróját például azért rúgták ki első munkahelyéről politikai fellázítás indokkal, mert az Eötvös-kollégium értékrendszerét próbálta maradéktalanul átültetni környezetébe szocialista való világába. Csak hónapokkal később sikerült ügyintézőként elhelyezkednem. Ekkor az alma máterben felkerestem az Igazgató Urat. Panaszaimat higgadtan végighallgatta, majd azt tanácsolta, hogy műveljem kertjeimet. Rögtön felidéződtek bennem azok a neveléstörténeti órái, amikor a francia felvilágosodás pedagógiai felfogását ismertette, mégis elkezdtem hebegni arról, hogy az albérletben, ahol lakom nem tudok kertet művelni. Buta válaszként nem reagálva rávettem arra, hogy a tudományos diákköri munkámat folytatva készítsem el az egyetemi doktori disszertációm. A konzulensi teendőket magától értetődően elvállalta.

A hetvenes évektől a tudományos és az irodalmi közéletben, s a média területén is a volt Eötvös-kollégisták egyre aktívabb szerepet vállaltak. Értelmiségi körökben mintaértékű lett az Eötvös-kollégista mentalitás. Főleg a rendszerváltozás előkészítésénél. Az egykori Eötvös-kollégisták a hazai értelmiségen belüli arányukat többszörösen meghaladva vettek részt tevőlegesen a demokratikus átalakulás szervezésében és irányításában. Így nem túlzás azt állítani, hogy a Tóth Gábor által irányított Eötvös Kollégium szervesen járult hozzá Magyarország sorsának alakításához.

Az Igazgató Úr visszaadta lelkét a Teremtőnek. Örök nyugalomát mi egykori Eötvös-kollégisták e földi létben azzal segíthetjük, hogy tisztességesen és okosan továbbra is műveljük kertjeinket.

A tanítóképzős diák (a kép jobb szélén Tóth Gábor)
Jászberény 1937.